

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
доктору архітектури, професору
Вадімову Вадіму Митрофановичу

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата технічних наук, доцента
Львівського національного університету ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С.З. Гжицького
Габреля Михайла Миколайовича
на дисертаційну роботу Зосіма Станіслава Анатолійовича
на тему «Принципи архітектурно-планувальної організації нової повоєнної
житлової забудови в Україні», подану на здобуття наукового ступеня доктора
філософії з галузі знань 19 «Архітектура та будівництво» за спеціальністю
191 «Архітектура та містобудування»

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Сучасні завдання просторового розвитку України вимагають розробки якісно нових підходів до формування середовища життєдіяльності. В умовах подолання наслідків військових дій та значного пошкодження цивільної інфраструктури, житловий сектор постає перед необхідністю системного оновлення. Як обґрунтовано зазначає у своєму дослідженні дисертант, обсяги втрат житлового фонду зумовили глибокі структурні зміни у галузі.

Поряд із матеріальними втратами, особливої уваги потребує соціально-психологічний фактор, пов'язаний із внутрішнім переміщенням населення. Ці міграційні процеси докорінно змінюють функціонування територіальних систем та просторову організацію країни. З огляду на це, процес відбудови не доцільно розглядати лише як механічне відтворення втрачених об'ємів чи повернення до довоєнного стану. Відновлення має слугувати дієвим інструментом для просторової ревіталізації та переосмислення попередніх парадигм масового житлового будівництва.

Історичний та містобудівний досвід свідчить, що попередні підходи до масового житлового будівництва, орієнтовані переважно на нарощування кількісних показників та економію ресурсів, потребують суттєвого перегляду. В умовах сучасних викликів такі методики об'єктивно не здатні повною мірою забезпечити базові потреби населення у цивільній безпеці, енергоефективності, інклюзії та психологічному комфорті. Відповідно, нове повоєнне житло має стати якісно іншим середовищем, яке знижує соціальну напругу, сприяє адаптації та допомагає розбудовувати стійкі територіальні громади.

Враховуючи вищевикладене, наукова проблема, що порушена у дисертаційній роботі Зосіма С.А. і полягає у комплексній розробці, науковому обґрунтуванні та систематизації архітектурно-планувальних принципів формування нової повоєнної житлової забудови, є винятково своєчасною, надзвичайно актуальною та має стратегічне значення для моделювання просторового майбутнього України.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційна робота Зосіма С.А. вирізняється глибоким рівнем теоретичного осмислення заявленої архітектурно-містобудівної проблематики, високим ступенем обґрунтованості сформульованих наукових положень. Достовірність отриманих здобувачем результатів, теоретичних висновків і прикладних рекомендацій забезпечується коректною постановкою мети, чітким формулюванням завдань дослідження, а також логічною і послідовною структурою їх вирішення в тексті дисертації.

Методологічною базою дослідження виступає системний підхід у поєднанні з теорією демоекосистем. Достовірність наукових положень підкріплюється застосуванням комплексу методів пізнання, серед яких: аналітичний і графічний методи, метод порівняння, архітектурно-типологічний аналіз та моделювання. Представлене дослідження демонструє вільне володіння автором методологією наукової роботи.

Теоретична вірогідність результатів дослідження гарантується органічним залученням провідних світових парадигм посткризової відбудови до вітчизняного містобудівного дискурсу. Зокрема, автор майстерно використовує принципи управління та мінімізації катастрофічних ризиків, концепцію просторової стійкості. Завдяки такому глибокому міждисциплінарному баченню, дисертанту вдалося трансформувати традиційне проєктування житла із суто техніко-інженерної площини у багатогранний процес соціального моделювання. Вагомим аргументом на користь наукової достовірності є також обґрунтоване врахування фактору «часу» як важливого критерію оцінки архітектурно-просторових рішень. Застосування цієї категорії у специфічних умовах повоєнного відновлення дозволяє краще проаналізувати динаміку життєвого циклу будівель, визначити їхню фазовість та рівень просторової адаптивності.

Фундаментальність висунутих наукових положень міцно спирається на масштабну емпіричну базу. Здобувачем здійснено вичерпний ретроспективний зріз розвитку українського житлового будівництва — починаючи від масової повоєнної відбудови минулого століття і закінчуючи сьогоденням. Окрему цінність становить прискіпливий аналіз міжнародної практики, який охоплює як специфіку відновлення територій після збройних конфліктів (Афганістан, Боснія і Герцеговина, Ірак, Косово, Ліван, Сирія), так і передові житлові

політики європейських держав з високим рівнем соціального комфорту, зокрема Великобританії, Данії та Нідерландів.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова праця Зосіма С. А. є визначним та вагомим кроком уперед для розвитку вітчизняної теорії архітектури та містобудування. Дослідження вирізняється глибокою науковою новизною, що виявляється у створенні цілісної, логічно узгодженої та всебічної системи наукових засад проєктування житла в умовах відбудови після руйнувань та бойових дій. Детальний розгляд змісту роботи дає змогу виокремити такі найважливіші здобутки, які становлять її безперечну наукову новизну.

1. Усебічно досліджено історичні та теоретичні передумови формування нової повоєнної житлової забудови як в Україні, так і за кордоном. Заслуговує на схвалення те, що здобувачу вдалося виявити суттєву прогалину в сучасних дослідженнях. Автором обґрунтовано, що наявна теорія відновлення поки не має цілісної системи принципів для проєктування особливо постійного капітального житла.

2. Вагомим науковим результатом є формування здобувачем комплексної науково-дослідницької стратегії та методологічних засад проєктування повоєнної забудови. Опонент відзначає вдале застосування системного підходу та успішну інтеграцію у вітчизняну архітектурну науку міжнародних концепцій (DRR, «Build Back Better», стійкості). Доцільним є також подальший розвиток аналізу ієрархічної структури житлового середовища через демоекосистемну модель та обґрунтування фактору «часу» як визначального критерію якості рішень.

3. Безперечною новизною відзначається вперше розроблена автором ієрархічна модель факторного впливу. Систематизація чинників за чотирма рівнями (від глобального до локального) та трьома групами створює дієвий аналітичний інструмент.

4. Заслуговує на високу оцінку обґрунтована в роботі модель відновлення житлового середовища як асинхронного процесу. Автором слушно запропоновано відійти від лінійних підходів на користь просторового та часового факторів. Це науково пояснює співіснування різних фаз відновлення в межах країни та доводить потребу в диференційованих стратегіях для регіонів в залежності від близькості до загрози.

5. Практичну та теоретичну цінність має запропонована дисертантом класифікація індикаторів переходу між фазами повоєнного відновлення (ситуативних та структурних). Розроблена схема є надійним інструментом моніторингу, що дозволяє фіксувати готовність містобудівної системи до капітального будівництва на основі об'єктивних даних.

6. Важливим елементом дослідження є встановлення та систематизація семи архітектурно-планувальних принципів (соціально-просторової

інтеграції, контекстуальної відповідності, інклюзивності, цивільного захисту, адаптивності, енергоефективності та комфорту). Запропоновані автором прийоми їх реалізації формують комплексну основу для нової житлової політики.

7. Новаторським підходом є вперше розроблена концептуальна модель зміни пріоритетності згаданих принципів на різних етапах відновлення. Опонент погоджується з високою прогностичною цінністю цієї моделі, яка логічно обґрунтовує перехід від «режиму виживання» до «режиму сталого розвитку», що сприятиме раціональному розподілу ресурсів.

8. Особливо актуальним здобутком є удосконалення підходів до організації засобів цивільного захисту, де ключове місце відведено фактору часу. Розроблена автором методика просторової диференціації укриттів, вигідно відрізняється від статичних уніфікованих нормативів. Завдяки врахуванню цих часових параметрів, просторове планування стає більш динамічним та адаптивним до реальних загроз. Виокремлення трьох зон ризику та обґрунтування багаторівневої системи безпеки є значним внеском у проєктування безпечного середовища.

9. Схвалення викликає запропонована концептуальна модель нової повоєнної житлової забудови, яка фактично виконує функцію дорожньої карти. Вона чітко визначає пріоритети, типи житла та часові рамки, орієнтуючись на досягнення вищого рівня якості життя порівняно з довоєнним періодом.

10. Переконливо виглядає обґрунтування здобувачем необхідності впровадження нового стандарту житла з повною експлуатаційною готовністю. Опонент розділяє позицію автора щодо відмови від застарілої практики «чорнового» оздоблення, адже така пропозиція дає вагомий поштовх до комплексного перегляду якості житлового простору з різних позицій. Це дозволяє розглядати новий стандарт не лише як інструмент соціальної справедливості, а й як необхідну умову для швидкої реінтеграції постраждалого населення.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у вагомому збагаченні вітчизняної архітектурної науки та розширенні наявних знань, що створює надійне підґрунтя для подолання браку комплексних підходів до проєктування постійного капітального житла в умовах відбудови після масштабних руйнувань. Сформовані автором теоретичні засади суттєво доповнюють науковий апарат архітектурної теорії, природно поєднуючи світові принципи управління ризиками надзвичайних ситуацій та концепцію стійкості безпосередньо з практикою архітектурного та містобудівного планування.

Практична цінність одержаних результатів підтверджується їхньою високою пристосовуваністю та широкими можливостями застосування у проєктно-будівельній галузі, сфері державного управління та освітньому

процесі. Зокрема, розроблені архітектурно-планувальні принципи створюють надійну основу для проектування нового житла з урахуванням вимог цивільного захисту, енергоощадності, просторової доступності та збереження місцевої самобутності. Дієвість цих підходів уже доведена успішним впровадженням у виробничу діяльність ТОВ «АРХМІСТО-БУД» під час розробки проєктів багатоповерхових житлових комплексів на Полтавщині.

Окрім цього, дослідження має вагоме значення для розроблення далекоглядних управлінських рішень. Його засадничі положення слугують дієвим дороговказом для органів влади і вже взяті за основу профільним департаментом Полтавської обласної військової адміністрації під час створення перспективних регіональних програм розвитку житлового фонду. Значною є також освітня цінність роботи: наукові розробки та просторові моделі дисертанта стали невіддільною складовою підготовки архітекторів у Національному університеті «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Їхнє залучення до викладання фахових дисциплін з типології будівель та архітектурного проектування сприяє якісному вихованню фахівців нового покоління, здатних вирішувати складні нетипові завдання масштабної відбудови країни.

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих наукових працях.

Основні наукові результати, глибокі теоретичні узагальнення та ключові висновки дисертаційного дослідження повною мірою, всебічно та вичерпно висвітлено у 13 наукових публікаціях автора. Зокрема, здобувачем самостійно та у співавторстві опубліковано п'ять ґрунтовних фахових статей в українських періодичних виданнях, що офіційно включені до затвердженого переліку фахових видань України з архітектури та містобудування. Також одна наукова стаття вийшла друком у іноземному періодичному виданні, яке індексується у престижній міжнародній наукометричній базі Scopus та відноситься до другого квартіля (Q2).

Крім того, матеріали та проміжні результати дослідження пройшли дуже широку апробацію і детально відображені у семи змістовних публікаціях (тезах доповідей) у збірниках матеріалів провідних міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій і спеціалізованих симпозіумів.

Зазначені публікації логічно і послідовно відбивають динамічну еволюцію наукового пошуку здобувача і повністю, без прогалин, покривають зміст усіх чотирьох розділів дисертації. Важливо підкреслити, що у наукових статтях, написаних у співавторстві (з науковим керівником чи іншими дослідниками), особистий науковий внесок дисертанта є абсолютно самостійним, провідним та концептуально визначальним, що легко підтверджується специфікою та характером висвітлених у статтях результатів. Загальна кількість, науковий обсяг та безперечно висока академічна якість

друкованих праць повністю і беззастережно відповідають усім чинним вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії.

Дотримання принципів академічної доброчесності.

Ретельний аналіз тексту дисертаційної роботи Зосіма С.А. безперечно засвідчує, що ця кваліфікаційна праця є логічно завершеним, глибоко продуманим та абсолютно самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі сформульовані в тексті роботи інноваційні наукові положення, авторські типологічні класифікації, прогностичні та складні ієрархічні моделі, а також базові архітектурно-планувальні принципи розроблені дисертантом виключно особисто, з використанням власного унікального аналітичного апарату та на основі власного критичного осмислення проблеми.

Використання в тексті дисертації чужих наукових ідей, фактологічних історичних даних, статистичної демографічної чи економічної інформації, текстових цитат та графічних або картографічних матеріалів інших дослідників чи інституцій завжди супроводжується дуже чіткими, правильними і методично коректними посиланнями на відповідні першоджерела у розгорнутому списку використаної літератури, що налічує 250 найменувань.

Проведений детальний аналіз змісту представленої роботи повністю засвідчив найвищий рівень дотримання здобувачем усіх без винятку вимог академічної доброчесності. У поданій до захисту дисертації абсолютно не виявлено жодних ознак неправомірного використання чужих наукових результатів, повністю відсутні прояви академічного плагіату, некоректного самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації емпіричних або статистичних даних. Робота повністю і безумовно відповідає найвищим встановленим етичним та суворим науковим стандартам, що висуваються до кваліфікаційних праць такого високого рівня в Україні.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Високо оцінюючи беззаперечну актуальність піднятої у дисертації проблеми, масштабність проведеного дослідження, його концептуальну теоретичну глибину та фундаментальну обґрунтованість отриманих результатів, вважаю за необхідне, в рамках наукової дискусії, звернути увагу на деякі дискусійні положення та висловити наступні зауваження:

1. Концептуальна модель розроблена Дисертантом (підрозділ 4.1, с. 145–149), побудована переважно на нормативно-цільовому сценарії розвитку, що передбачає виконання основних організаційних, фінансових та інституційних передумов. Водночас у роботі практично не досліджено сценарії відхилення від цих передумов (ресурсний дефіцит, конфлікт інтересів, зміна державної політики, нерівномірна інституційна спроможність громад, повторна ескалація воєнних дій). Через це залишається відкритим питання стійкості запропонованої моделі до реальних ризиків впровадження.

2. У дисертаційній роботі автор проводить ґрунтовний історико-ретроспективний та типологічний аналіз багатоквартирної житлової забудови, починаючи з повоєнного періоду 1950-х років і до сучасних тенденцій (підрозділ 1.1, с. 25–55). Проте, зважаючи на те, що в Україні значну частку житлового фонду (особливо у малих містах, селищах, сільській місцевості та на деокупованих територіях) становить індивідуальна садибна забудова, яка також зазнала колосальних руйнувань, цей аспект виявився недостатньо розкритим. Виникає питання: якою мірою розроблені автором архітектурно-планувальні принципи та концептуальні моделі застосовні до нової повоєнної садибної забудови?

3. Тема дослідження акцентує увагу на формуванні нової повоєнної житлової забудови. Водночас, з огляду на масштаби руйнувань і необхідність раціонального використання ресурсів, значна кількість пошкоджених будинків (зокрема типових серій, еволюцію яких автор детально розглядає у першому розділі) підлягає не повному знесенню, а реконструкції та модернізації. Практична цінність дослідження суттєво б зросла за умови розробки та включення до нього конкретних архітектурно-планувальних прийомів реконструкції існуючих будівель (наприклад, інтеграція засобів цивільного захисту, підвищення енергоефективності та інклюзивності у вже наявні структури).

4. Визначені у роботі архітектурно-планувальні принципи можуть вступати у протиріччя під час практичної реалізації (наприклад, жорсткі вимоги цивільного захисту конфліктують із контекстуальною відповідністю та підвищенням комфорту). Потребує додаткового роз'яснення, як саме запропонована концептуальна модель збалансовує ці вимоги безпосередньо на етапі проєктування.

5. Дисертант обґрунтовано наголошує на важливості застосування принципу контекстуальної відповідності та збереження локальної ідентичності як дієвого запобіжника від архітектурної уніфікації. Водночас безпрецедентні масштаби руйнувань та гостра потреба у швидкому забезпеченні житлом внутрішньо переміщених осіб диктують необхідність широкого впровадження стандартизованих, типових рішень. У роботі варто було б детальніше розкрити питання: за допомогою яких саме архітектурно-планувальних та просторових прийомів можливо ефективно поєднати вимоги масового індустріального зведення житла із збереженням культурної пам'яті та унікального масштабу історичних міст?

Загальний висновок і відповідність дисертації установленим вимогам.

Приведені у даному офіційному відгуку зауваження та виділені дискусійні положення мають виключно конструктивний, науково-полемічний і рекомендаційний характер. Вони висловлені з метою спонукати молодого талановитого науковця до подальших досліджень, стосуються перспективних

можливостей розширення його наукових пошуків у сфері архітектури та містобудування я і жодним чином не применшують та не нівелюють загальної високої науково-теоретичної цінності та безумовно позитивної оцінки представлені дисертації.

Дисертаційна робота Зосіма Станіслава Анатолійовича на тему «Принципи архітектурно-планувальної організації нової повоєнної житлової забудови в Україні» є логічно завершеною, цілісною, глибоко теоретично обґрунтованою та самостійно виконаною науково-кваліфікаційною працею. У роботі успішно вирішено надзвичайно актуальне і складне наукове завдання — розроблено потужні теоретико-методологічні засади та дієві практичні рекомендації щодо формування сучасної архітектурно-планувальної структури нової житлової забудови в надскладному процесі повоєнного відновлення держави.

Заявлена тема дисертації розкрита максимально повно і всебічно, амбітна мета дослідження досягнута в повному обсязі, а всі поставлені дослідницькі завдання успішно та аргументовано виконані. За загальним обсягом проведених досліджень, високим рівнем теоретичного узагальнення матеріалу, обґрунтованістю сформульованих висновків, безсумнівною науковою новизною та реальним практичним значенням отриманих результатів, дисертація відповідає найвищим критеріям.

Дисертація повністю і беззастережно відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами та доповненнями), а її автор, Зосім Станіслав Анатолійович, безперечно заслуговує на присудження почесного наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 19 «Архітектура та будівництво» за спеціальністю 191 «Архітектура та містобудування».

Офіційний опонент:

кандидат технічних наук, доцент

Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького

Михайло ГАБРЕЛЬ